

Michele Grison (2015): GIANNANDREA DE GRAVISI. SCRITTI EDITI. Ljubljana, Società di studi storici e geografici, Pirano, Fonti e Studi per la storia dell'Adriatico orientale, vol. IV-1/IV-2, 2 knjigi, 933 strani.

Leta 2015 je Društvo za zgodovinske in geografske študije v Piranu (*Società di studi storici e geografici, Pirano*) v seriji *Fonti e Studi per la storia dell'Adriatico orientale*, izdala zajetno delo Michela Grisona z naslovom *Giannandrea de Gravis. Scritti editi*. Zaradi obsežnosti gradiva je delo predstavljeno v dveh zvezkih: v prvem, ki obsega 193 strani, se ob krajšem avtorjevem uvodu razgrinja življenjsko pot Giannandrea Gravisija, ob koncu pa sledi pregled njegovih objavljenih del, ki se nadaljuje v obsežnejšem drugem zvezku (722 strani). Na koncu prvega dela sledi pregled virov in literature, obe knjigi pa prinašata tudi veliko dokumentov in fotografij iz zasebnega družinskega arhiva Gravisijev.

Pobuda za objavo pričujočega dela je dozorela ob avtorjevi predstavitvi življenja in dela Giannandrea Gravisija na mednarodnem simpoziju pod naslovom »Gravisiji – vloga, angažiranost in kultura koprskе rodbine skozi stoletja« (*I Gravis – ruolo, impegno e cultura di un casato capodistriano attraverso i secoli*), ki se je v Kopru v organizaciji Društva za zgodovinske in geografske študije iz Pirana, odvijal v dneh 30. novembra in 1. decembra 2012. Ob tej priliki je avtor na kratko orisal lik markiza Giannandrea Gravisija, enega zadnjih vidnejših predstavnikov te ugledne koprskе plemiške družine, njegovo šolanje na koprskem liceju in na graški univerzi, zlasti pa njegovo kasnejše plodno učno-vzgojno in znanstveno-raziskovalno delo na italijanskem liceju v Pazinu.

Sumarično predstavljeno gradivo na simpoziju, je avtorju v naslednjih letih služilo za poglobljeno raziskovalno delo in izbor obsežnega gradiva, ki ga je strnil v pričujočih publikacijah. V prvem zvezku M. Grison izčrpnje orisuje Gravisijevo življenjsko pot, od rojstva leta 1880, pridobivanja temeljne izobrazbe v tedanjem koprskem liceju pa do študija v Gradcu, ki ga je julija 1904 zaključil z zagovorom svoje teze *Distribuzione della popolazione dell'Istria. Ricerche antropogeografiche*. Po odsluženju vojaškega roka v letih 1904–1906 in pridobitvi čina podnarednika, se je vrnil v domači Koper, nato pa v letih 1907/8 nastopil službo profesorja geografije na italijanski gimnaziji v Pazinu, najprej kot pripravnik, nato pa dve leti kasneje kot redni profesor zgodovine in geografije, in tu ostal do upokojitve leta 1938.

M. Grison na podlagi skrbno zbranega gradiva in Gravisijevih osebnih pričevanj, razgrinja podroben pregled njegovega učno-vzgojnega dela, ki je poleg predavanj vključevalo še organizacijo in izvedbo šolskih ekskurzij v bližnje in bolj oddaljene kraje v Istri, kakor tudi aktivnosti, ki jih je opravljal v okviru Društva istrskih izletnikov (*Società Escursionisti istriani* »Monte

Maggiore«), ki sta ga ustanovila s prof. Albanesejem iz Poreča. Tako njegovo didaktično kot društveno dejavnost je prekinila prva svetovna vojna, saj je bil Gravis skupaj z nekaterimi učiteljskimi sovrstniki vpoklican v vojsko. Povišan je bil v čin poročnika in leta 1915 dodeljen 59. regimentu v Pulju, dve leti kasneje predstavljen v Voitzberg, ob koncu vojne oziroma ob zlomu Avstro-Ogrske, pa se je za krajši čas znašel v domačem Kopru.

Z obnovo društvenega življenja in ponovnim odprtjem pazinskega liceja, 7. januarja 1919, kjer je svoje nekdanje mesto profesorja zgodovine in geografije zasedel tudi Giannandrea Gravis, se iz njegovih povojnih poročil in aktivnosti, postopno razodeva tudi njegov nazorski in politični preobrat. Iz citiranih dokumentov pri njem sicer ni zaznati kakih posebnih nagibov do iredentističnih teženj pred prvo svetovno vojno, vendar Gravis, tako kot večina tedanjega italijanskega izobraženstva, ni skrival sovraštva do Avstrije oziroma velike privrženosti do savojske dinastije in italijanske zasedbe nekdanjega Avstrijskega primorja. Iz prvih pobud in aktivnosti Društva istrskih izletnikov je hkrati razvidno, da se je društvo nemudoma vključilo v splošni tok nacionalistične povojne evforije in se že tudi – ob nekaterih manifestacijah in zborovanjih – kakršno je bilo npr. 20. julija 1919 na Učki, povezovalo s prvimi skupinami lokalnih borbenih fascijev (*fascio di combattimento*). V svojem zadnjem poročilu na VI. društvenem kongresu v Pazinu, z dne 26. oktobra 1919, je Gravis tudi odločneje izrazil svoje ideološke in politične opredelitve za Italijo, iz pričujočih dokumentov pa ni razviden njegov odnos do fašističnega režima, čeprav je bilo že v šolskem letu 1923/24 z Gentilejevo reformo zaznati radikalne spremembe v učnih programih in strukturi tudi na samem pazinskem liceju.

Zgolj iz nekaterih podpisanih oziroma nepodpisanih nekrologov in spominskih zapisov, ki so nastali po njegovi smrti leta 1960 v Trstu, je moč nekoliko sklepati na njegove politične opredelitve v obdobju pred prvo svetovno vojno in po njej. V nepodpisanem članku, ki je izšel 1. oktobra 1960 v »*Il Piccolo Sera*«, neznan avtor navaja, »da je bil markiz Gravis vzgojen v družinskem krogu v patriotskem duhu in se je svoje celotno življenje z besedo in peresom boril za italijanski značaj Istre. Mnoga leta je bil profesor na pazinskem liceju in mnoge generacije vzgajal v ljubezni do domovine. Bil je velik strokovnjak širokih obzorij, avtor mnogih pomembnih člankov in razprav s področja toponomastike in domoznanstva, ki so potrjevali italijanski nacionalni značaj istrske pokrajine«.

Zgolj iz članka Giovannija Quarantottija z naslovom *Gravis Barbabianca. Ricordo di un istriano insigne*, ki je izšel v dnevniku *Il Piccolo*, 25. oktobra 1960, je moč razbrati nekaj splošnih oznak, ki Giannandrea Gravisija opredeljujejo za politično prepričanega iredentista in liberalca izostrenih demokratičnih nazorov, ki pa ga njegove značajske poteze, narava in predanost znanosti

niso pritegovale v aktivno politiko, temveč zgolj na področje teoretičnega razpravljanja in didaktičnega udejstvovanja. Nekaj voluntarističnega političnega aktivizma, nadaljuje Quarantotti, je bilo pri njem zaznati le v mladostnih letih, vendar so bile le kratkega daha in v nasprotju z njegovo kulturno formacijo in političnim instinktom.

Dejansko, če sledimo kronološko razvrščenemu prikazu Gravisijeve pedagoške in znanstvene dejavnosti od prvih povojnih let pa do njegove upokojitve leta 1938, ki jo je M. Grison v kar največji možni meri naslonil na številne dokumente in raznovrstno arhivsko gradivo, je razvidno, da se je Gravisij zapisal predvsem znanstvenemu delovanju v številnih strokovnih revijah in časopisih tedanjega časa, med katerimi izstopajo npr. *Pagine Istriane*, *Alpi Giulie*, *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*, *La Porta Orientale*, *Rivista Geografica Italiana* in mnoge druge. Že v prvem povojnem obdobju je Gravisij, kot dober poznavalec toponomastike, geologije in etnografije Istre, Generalnemu civilnemu komisariatu za Julijsko krajino predlagal, da bi prek društva »Monte Maggiore«, oblikovali Odbor za preureditev in sistematizacijo toponomastike v pokrajini (*Comitato per il riordinamento e la sistemazione della toponomastica nella regione*), v okviru katerega bi – vsaj za območje Istre – odpravili nemške toponime, več previdnosti pa je svetoval v »prevajanju slovanskih imen oziroma pri reintegraciji slovaniziranih latinskih imen v pretežno slovanski pokrajini«, italijanska toponomastika pa bi bila lahko po njegovem sprejeta le ob upoštevanju in spoštovanju lokalnih toponimov.

V tem kontekstu je bilo pomembno njegovo dolgoletno sodelovanje s *Società Istriana di Archeologia e Storia Patria* ter z vrsto revij z območja Julijske krajine.

Prav gotovo se je Giannandrea Gravisij odobro uveljavil v geografski stroki že v devetdesetih letih 19. stoletja, ko se je priključil tistim strokovnjakom, ki so pričeli pod vplivom antropogeografskih študij Friedricha Ratzela, za njim pa Francesca Viezzolija, raziskovati vpliv geografskih značilnosti na gostoto prebivalstva oziroma porazdeljenost človeških naselbin na območju istrskega polotoka. Rezultate svojih raziskav, ki jih je izvedel po metodoloških principih G. Marinellija, je objavil v nekaterih strokovnih revijah in zbornikih. Pri svojih raziskavah je prišel do zaključka, da je na gostoto prebivalstva, razen nekaterih izjem, bistveno vplivala oddaljenost od morja, ob tem pa tudi nadmorska višina in geološka sestava tal, kar je bistveno vplivalo na razvoj poljedelstva in živinoreje.

Gravisijevo raziskovalno in publicistično delo je sicer trajalo dobrih 60 let, saj se je nadaljevalo tudi po njegovi upokojitvi leta 1938, oziroma po letu 1953, ko je zapustil Koper. Celoten II. zvezek tako prinaša izbor njegovih člankov in razprav (61), razpetih med leti 1903 in 1958.

V tehtnem in dokumentarno bogatem delu M. Grisona, se torej odstira podoba enega zadnjih potomcev

nekdaj ugledne plemiške rodbine Gravisijev, ki je v prelomnem zgodovinskem obdobju, polnem radikalnih političnih zasukov, delil usodo z mnogimi rojaki in sovrstniki, in ki prav gotovo še čaka na poglobljeno raziskavo in osvetlitev. Avtor je v tem kontekstu opravil pomembno oziroma kar temeljno delo, ki odpira vrsto vprašanj, bodisi o vlogi in doprinosu kroga tedanjih italijanskih izobražencev na istrskih tleh s področja humanistične in naravoslovne znanosti, kakor tudi njihovih pogledov in stališč do aktualnega političnega dogajanja in odnosa do vladajočega fašističnega režima, s tem pa tudi odpira vprašanja, povezana z eksodusom istrskega prebivalstva in izbrisom spomina na številne osebnosti in dogodke polpretekle zgodovine Istre.

Salvator Žitko

